

РОЗДІЛ III. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2022-3-03>

ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ НОВОЇ СИСТЕМИ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ ПІСЛЯ НАПАДУ РФ НА УКРАЇНУ

Харитонов Р. Ф.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного та європейського права
Національний університет «Одеська юридична академія»
вул. Фонтанська дорога, 23, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0003-0378-8377
roman2012h@gmail.com*

Бабіч К. Ю.

*студентка IV курсу
факультету судового та міжнародного права
Національний університет «Одеська юридична академія»
вул. Фонтанська дорога, 23, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-3202-7465
babich.kseniiia@onu.edu.ua*

Ключові слова: *система колективної безпеки, джерела міжнародного права, Організація Об'єднаних Націй, Ліга Націй, Рада Безпеки ООН, міжнародне співробітництво, забезпечення миру, механізми колективної безпеки, держава-агресор, міжнародна відповідальність.*

Дана стаття присвячена висвітленню однієї з надзвичайно актуальних проблем міжнародного права щодо питання створення нової системи колективної безпеки в Україні у зв'язку із виникненням сучасних обставин війни через напад РФ на Україну. У важкий для нашої країни час та воєнний стан, повстають нові проблеми й питання, вирішення яких потребує крім існуючого права, адаптації законодавства, створення нових законопроектів, реагування уповноважених осіб та в цілому аналізування міжнародного права і стандартів. Наразі стає зрозумілим, що сучасні механізми міжнародного права є недостатніми щодо підтримки безпеки в нашій країні та для збереження миру в усьому світі. Кожен новий випадок війни чи нападу, потребує нового підходу для збереження безпеки. Україна є унікальною й сильною країною, завдяки своєму народу. Але окрім по-справжньому сильного духу, нам потрібно не тільки відтворити систему колективної безпеки, а й проаналізувати як ми можемо її покращити та які є перспективи для створення нової системи. Колективна безпека - це система певних закріплених норм міжнародного права, які містяться у Статуті ООН. Ці норми регулюють порядок колективного прийняття на державному рівні рішень, які пов'язані зі застосуванням сили з метою підтримання або відновлення міжнародного миру та безпеки. Даний термін, «колективна безпека», було запроваджено ще у практиці міжнародних відносин 1922 року, у рамках Ліги Націй. У самому загальному плані суть колективної безпеки полягає у тому, що при відбутті збройного нападу (агресії) однієї держави на іншу державу усі інші держави мають захистити державу-жертву агресії, прийти їй на допомогу. Найголовнішою ідеєю колективної безпеки є постійне підтримання балансу сил, який полягає власне у цьому перешкоджанні

всіма країнами-членами міжнародного співтовариства збройної агресії з боку будь-якого члена спільноти. Країни, які є учасницями колективної безпеки, зобов'язані безумовно прийняти існуючий статус-кво та відмовитися від застосування сили в яких завгодно цілях, окрім як для захисту власної території.

PROSPECTS FOR THE CREATION OF A NEW SYSTEM OF COLLECTIVE SECURITY AFTER THE ATTACK OF RUSSIA ON UKRAINE

Kharytonov R. F.

*Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of International and European Law
National University "Odesa Law Academy"
Fontanska Doroha str., 23, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0378-8377
roman2012h@gmail.com*

Babich K. Y.

*4th Year Student
Faculty of Judicial and International Law
National University "Odesa Law Academy"
Fontanska Doroha str., 23, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3202-7465
babich.kseniia@onua.edu.ua*

Key words: *collective security system, sources of international law, United Nations, League of Nations, UN Security Council, international cooperation, peacekeeping, mechanisms of collective security, aggressor state, international responsibility.*

This article is devoted to highlighting one of the extremely urgent problems of the international law regarding the creation of a new system of collective security in Ukraine in connection with the emergence of modern circumstances of war due to the attack of the Russian Federation on Ukraine. In a difficult time for Ukraine and a state of war, new problems and issues arise, the solution of which requires, in addition to the existing law, the adaptation of legislation, the creation of new draft laws, the response of authorized persons and, in general, the analysis of international law and standards. Currently, it is becoming clear that the modern mechanisms of international law are not sufficient enough to maintain security in Ukraine and to preserve peace in the whole world. Historically, each new case of the war or attack requires a new approach to maintaining security. Ukraine is a unique and strong country thanks to its people. But in addition to a truly strong spirit, we need not only to recreate the system of collective security.

The purpose of this article is to analyze how the collective security system could be improved and what are the prospects for creating a new collective security system. Collective security is a system of certain established norms of international law contained in the UN Charter. These norms regulate the procedure for collective decision-making at the state level, which is related to the use of force for the purpose of maintaining or restoring international peace and security. This term, "collective security", was introduced in the practice of international relations in 1922, within the framework of the League of Nations. In the most general sense, the essence of collective security is that in the event of an armed attack (aggression) by one state against another state, all other states must protect the state-victim of aggression, come to its aid. The most important idea of collective security is the constant maintenance

of the balance of forces, which consists precisely in this prevention by all member countries of the international community of armed aggression by any member of the community. Countries participating in collective security are obliged to unconditionally accept the existing status quo and refuse to use force for any purpose, except for the protection of their own territory.

Вступ. Проблема колективної безпеки – це основні проблемні питання а сфері захисту і безпеки світу. Вони пов'язані з новим викликом для сучасної доктрини міжнародного права. Завдяки останнім дослідженням та аналізу сучасних наукових публікацій, а також думок експертів, ми бачимо гостру необхідність у реформуванні існуючих принципів, завдань та цілей у таких організаціях як ООН, ОБСЄ тощо. Завдання даної статті полягає в історичному аналізі поняття “колективна безпека”, розгляді універсальних та регіональних рівнів даної проблеми, а також міркування щодо можливих вирішень питання перспективи розвитку нової системи колективної безпеки.

Виклад основного матеріалу. В сучасній практиці міжнародного права, до початку воєнних дій в Україні, Організація Об'єднаних Націй завжди займала особливе місце у вирішенні питань про співпрацю держав щодо забезпечення та підтримання міжнародного миру та безпеки. ООН є організацією універсальної системи колективної безпеки. Дана організація уповноважена "приймати ефективні колективні заходи для запобігання та усунення загрози миру і придушення актів агресії або інших порушень миру і проводити мирними засобами, у згоді з принципами справедливості і міжнародного права, залагоджування або дозвіл міжнародних суперечок або ситуацій, які можуть призвести до порушення миру"[1; п.1 Ст.1].

Сьогодні повстає питання про необхідність створення нової та більш ефективної системи колективної безпеки, адже, на прикладі війни, яка наразі відбувається в Україні, ми бачимо що ООН продемонструвала певну неспроможність захистити своїх держав-членів від агресії з боку інших членів цієї організації. Щоб відповісти на питання чи можливо збудувати нову систему колективної безпеки, потрібно спочатку проаналізувати поняття та історичний аспект колективної безпеки, розглянути універсальний та регіональний рівні, недоліки, які існують у нинішній системі, а також відповісти на питання стосовно того, які політичні і правові механізми можуть забезпечити колективну безпеку співтовариства держав.

Механізми колективної безпеки, які нам відомі – це Вестфальська система, яка стала першою європейською системою держав і Вестфальський мир (1648р.), основою якого став принцип

поваги до суверенітету та система балансу сил в міжнародній системі. Дана система балансу сил розглядалася як запобіжник агресивним війнам. Нажаль, це не завжди спрацьовувало, хоча, як вважають деякі історики та теоретики міжнародних відносин, ця система попереджувати війни між великими державами впродовж певного періоду європейської історії. Зрештою дана політика балансу сил виявилася нездатною попередити Першу світову війну. За результатами Першої світової війни людство вперше зробило спробу створити систему колективної безпеки у вигляді такої міжнародної організації як Ліга Націй[2]. Як зазначав великий юрист міжнародник Ганс Кельзен, «ідея універсальної міжнародної організації для колективної безпеки спрямована проти політики альянсів взагалі і так званого балансу сил зокрема»[3; Ст.474]. Проте за історичними фактами ми бачимо, що Ліга Націй не змогла попередити Другу світову війну. Тому відбулася друга спроба створення універсальної міжнародної організації, на яку було покладено аналогічне завдання з підтримання міжнародного миру та безпеки - ООН.

Колективна безпека, як система заходів, які спрямовані на підтримку міжнародного миру може здійснюватися на регіональній та універсальній основах. В сучасній практиці це відбувається в рамках ООН, НАТО, ОБСЄ та інших міжнародних організацій. Система колективної безпеки засновується на регіональних підсистемах, адже це допомагає приділяти увагу питанням спільності територій, характеру загроз, інфраструктури, угруповань військ та інших умов і складників. Для підвищення ефективності загальної системи колективної безпеки, вона повинна базуватися на регіональних системах та враховувати характер викликів і загроз певних територій.

Сьогодні в сфері колективної безпеки є певні організації і органи, з якими щільно співпрацює Україна. З 30 січня 1992 року Україна є учасницею Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). ОБСЄ є найбільшою регіональною організацією, яка об'єднує 57 держав Європи, Центральної Азії та Північної Америки для розвитку політичного діалогу та співробітництва у сфері безпеки в усіх її вимірах – військово-політичному, економіко-довкільному та людському[4]. Україна здійснювала Головування в ОБСЄ у 2013 році.

Нашим найголовнішим фокусом було призначення уваги щодо питання врегулювання «заморожених» конфліктів, таких як є в Придністров'ї (Молдова), Абхазії та Південній Осетії (Грузія), Нагірному Карабасі (Азербайджан), а також приділення особливої уваги протидії транснаціональним загрозам та інше. Пріоритети діяльності України в ОБСЄ є різними та важливими не тільки для нашої держави. Найголовніші – це визнання міжнародною спільнотою фактів порушення РФ основоположних принципів та зобов'язань в рамках ОБСЄ внаслідок широкомасштабної збройної агресії проти України. Також потрібно виокремити факт забезпечення підтримки з боку ОБСЄ та держав-учасниць діяльності України із захисту суверенітету та територіальної цілісності, впровадження необхідних реформ. У контексті залучення експертного потенціалу ОБСЄ шляхом розширення проєктів практичної допомоги в реалізації програми внутрішніх реформ Україна виступає, зокрема, за збалансування трьох вимірів діяльності ОБСЄ, удосконалення роботи польових операцій та миротворчої діяльності ОБСЄ, забезпечення дотримання принципу географічної рівності у кадровій політиці[4].

Ми також спостерігаємо зростаючий інтерес до питань безпеки та оборони в Європі. Значний вплив війни в Україні відбувається на європейську оборонну політику, а точніше, її вплив на прагнення ЄС зміцнити свою автономію у сфері безпеки та оборони. Події в Україні стали політичним тривожним сигналом для НАТО та підкреслили центральну роль, яку відіграють США в європейській безпеці, як з точки зору їх політичного та дипломатичного лідерства, так і з точки зору їх оперативної підтримки українських сил[5].

Враховуючи «нормативну», «пацифістську» та «багатосторонню» культуру, яка характеризує розвиток ЄС та його зовнішню політику, ще належить побачити, наскільки ЄС готовий протистояти світу, де домінує міждержавне суперництво, не кажучи вже про переконування основних повноваження. Це підводить нас до одного з обмежень спільної політики безпеки та оборони ЄС, орієнтованої насамперед на операції з врегулювання криз низької та середньої інтенсивності за кордоном і транснаціональні виклики, замість власного захисту (або переконування)[6].

Відповідь Європейської комісії на вимоги безпеки та оборони, висловлені державами-членами на зустрічі у Версалі в березні 2022 року, включає стимули для спільних закупівель озброєнь і прокладає шлях для подальшого спільного програмування. Це перший важливий крок до необхідної переорієнтації оборонної політики ЄС з управління кризою на переконування та територіальну оборону. Як відповідь ЄС на війну в Україні він

визначає низку конкретних можливостей територіальної оборони, включаючи протиповітряну та протиракетну оборону [7]. Однак ця ініціатива має бути доповнена ширшим обдумуванням внеску ЄС у стримування та оборону на стратегічно-концептуальному (стратегічний компас), розвитку можливостей (Постійне структуроване співробітництво) та технологічному (Європейський оборонний фонд) рівнях.

Ця переорієнтація на традиційну оборону та переконування від великих держав значно підвищить додану цінність ЄС у тому, що багато держав-членів вважають головним питанням безпеки. Однак для цього знадобиться набагато глибший і постійний інституційний зв'язок між ЄС і НАТО, що дозволить узгодити пріоритети ЄС щодо промисловості, розвитку потенціалу та закупівель озброєнь з оперативними потребами НАТО (як зазначено в процесі оборонного планування), що також вимагатиме більшої інтеграції між ЄС і НАТО на політико-стратегічному та стратегічно-військовому рівнях.

Розглянувши різні аспекти ми повертаємось до найголовнішого питання, яке висвітлює дана стаття: чому сучасна система колективної безпеки, а саме ООН, не може виконувати свої функції стовідсотково і чому Організація Об'єднаних Націй не змогла забезпечити мир та захистити Україну від нападу РФ? Відповідаючи на цей виклик сучасного міжнародного права, по-перше звернемося до «право вето»[8; Ст.9-52]. «Право вето» – це право яким володіють п'ять постійних членів Ради Безпеки ООН (Франція, Велика Британія, Китай, США і Росія) і воно дає можливість заблокувати одним із постійних членів Ради Безпеки ООН обов'язкового рішення Ради Безпеки стосовно примусових дій, спрямованих на попередження та припинення акту агресії незалежно від рівня підтримки, якою користується цей проєкт[9]. Вето вважається накладеним, якщо який-небудь з постійних членів подає голос «проти» тієї чи іншої резолюції. Так Росія "зловживає" своїм правом вето, щоб захищати свої незаконні дії. Цей дозвіл для Росії не дає ООН можливості виконувати свою головну місію згідно зі статуттом ООН, а саме — підтримання міжнародного миру та безпеки. Фактично РФ заблокувала можливість ухвалення Радбезом резолюції, яка б могла зупинити російську агресію проти України. Це можна назвати парадоксом діяльності ООН, адже для участі в ухваленні рішення щодо санкцій проти держави-агресора на захист держави-жертви агресії може приймати сама держава-агресор.

Саме тому повстає виклик – створити нову систему колективної безпеки, яка могла б усунути цей суттєвий недолік. На міжнародному рівні існує декілька варіантів щодо вирішення

даної проблеми. Наприклад, надати більше юрисдикції Міжнародному Суду ООН щодо міжнародного злочину – агресії. Це додасть додаткової відповідальності Міжнародному Суду ООН, проте зможе забезпечити певну незалежність прийняття рішень та стане новим поштовхом розвитку. У такому випадку рішення Міжнародного Суду ООН з питання агресії повинні будуть бути обов'язковими не тільки для держав-сторін спору, але й також для всіх держав світу та для Ради Безпеки ООН. З цього випливає наступне рішення – між Радою Безпеки ООН та Міжнародним Судом ООН повинна бути чітко-зазначена і ефективна співпраця і координація дій. До того ж, потенційні злочинці повинні чітко усвідомлювали що за здійснення своїх злочинів вони будуть неминуче покарані.

Усе це можна зробити як на базі ООН, так шляхом створення нової міжнародної організації. Якщо це буде відбуватись на базі ООН, тоді це буде витребувати повного перегляду системи та реформування функцій і структур ООН та Ради Безпеки і Генеральної Асамблеї. Наприклад, членство в Раді Безпеки треба бути значно розширити, а резолюції Генеральної Асамблеї ООН можуть набути юридично обов'язкового характеру[10].

Висновок. Отже, підсумовуючи усе вище сказане, можна зробити висновок, що сучасна система колективної безпеки дійсно потребує реформування. Прагнення до змін в цьому напрямку є важ-

ливим, адже це і є найголовнішою ідеєю та метою сучасної доктрини міжнародного права, органів і міжнародних організацій, найголовнішим завданням яких є безпека, запровадження миру, запобігання військовим і збройним конфліктам. Від цього залежить майбутнє наших маленьких громадян та людства в цілому. Україна ж на сьогоднішній день є унікальною країною, адже сама долає такі труднощі, які, можливо, не кожна європейська країна могла б подолати. Україна самостійно воює, намагаючись зберегти свій суверенітет та самостійно дає відсіч Росії. Тому саме Україна, завдяки своєму досвіду, може виступити країною-ініціатором, яка у найближчому майбутньому повинна запропонувати запровадити нову систему колективної безпеки для Європи та світу, яка б гарантувала захист від інших країн-агресорів.

Найважливіше завдання держав в сучасні часи - розуміти, що ніякі міркування політичного, економічного, військового чи іншого характеру не можуть служити виправданням агресії. Агресивна війна - це злочин проти міжнародного миру. Агресія спричиняє міжнародну відповідальність. Ніяке територіальне придбання або особлива вигода, отримані в результаті агресії, не є і не можуть бути визнані законними[6]. І тим паче держава-агресор не повинна брати участь у процесі встановлення факту агресії та у прийнятті рішень стосовно визначення санкцій та заходів проти агресора, як це існує зараз в Організації Об'єднаних Націй.

ЛІТЕРАТУРА

1. Статут ООН (п.1 Ст.1) <https://www.un.org/ru/about-us/un-charter/full-text>
2. League of Nations, Geneva: <https://www.ungeneva.org/en/library-archives/league-of-nations>
3. Коваль Д. О. Міжнародно-правові ідеї Ганса Кельзена та сучасні політико-правові процеси в Україні - філософія права і загальна теорія права No 1–2/2014 – 474 с.
4. Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) : Міністерство закордонних справ в Україні. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-z-bezpeki-i-spivrobotnictva-v-yevropi>
5. Luis Simón (2022), 'The Madrid Strategic Concept and the future of NATO', NATO Review, 2/VI/2022; and Félix Arteaga & Luis Simón (2022), 'El concepto estratégico de Madrid: una (auto)evaluación de los resultados', ARI, Real Instituto Elcano, 7/VII/2022.
6. Jolyon Howorth (2007), *Security and Defence Policy in the European Union*, Palgrave Macmillan, Basingstoke.
7. European Commission (2022), 'EU steps up action to strengthen EU defence capabilities, industrial and technological base: towards an EU framework for joint defence procurement', 18/V/2022.
8. The Veto : UN Security Council Working Methods : Security Council Report. www.securitycouncilreport.org
9. Cambridge University Press Existing Legal Limits to Security Council Veto Power in the Face of Atrocity Crimes 2020, pp. 9 – 52.
10. Мережко О.О. "Проблеми теорії міжнародного публічного та приватного права" / Олександр Мережко. К.: Юстиніан, 2010.

REFERENCES

1. UN Charter (paragraph 1 of Article 1) <https://www.un.org/ru/about-us/un-charter/full-text>
2. League of Nations, Geneva: <https://www.ungeneva.org/en/library-archives/league-of-nations>
3. Koval D.O. (2014) Mizhnarodno-pravovi ideii Gansa Kelsena ta suchasni polityko-pravovi procesy v Ukraine [International legal ideas of Hans Kelsen and modern political and legal processes in Ukraine]. Philosophy of law and general theory of law vol.2 no.1 pp. 474.

4. Orhanizatsiia z bezpeky i spivrobitnytstva v Yevropi (OBSIe). (2022). Ministerstvo zakordonnykh sprav v Ukraini [Ministry of Foreign Affairs of Ukraine]. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-z-bezpeki-i-spivrobitnictva-v-yevropi>
5. Luis Simón (2022), 'The Madrid Strategic Concept and the future of NATO', NATO Review, 2/VI/2022; and Félix Arteaga & Luis Simón (2022), 'El concepto estratégico de Madrid: una (auto)evaluación de los resultados', ARI, Real Instituto Elcano, 7/VII/2022.
6. Jolyon Howorth (2007), *Security and Defence Policy in the European Union*, Palgrave Macmillan, Basingstoke.
7. European Commission (2022), 'EU steps up action to strengthen EU defence capabilities, industrial and technological base: towards an EU framework for joint defence procurement', 18/V/2022.
8. The Veto : UN Security Council Working Methods : Security Council Report. www.securitycouncilreport.org
9. Cambridge University Press Existing Legal Limits to Security Council Veto Power in the Face of Atrocity Crimes 2020, pp. 9 – 52.
10. Merezhko O.O. (2010). Problemy teorii mizhnarodnogo publichnogo ta pryvatnogo prava [Problems of the theory of international public and private law]. K.: Yustinnian. (in Ukrainian)